

บทที่ 4

การจัดระดับชั้นทางสังคม (Social Stratification)

นักสังคมวิทยาสนใจศึกษาการจัดระเบียบชั้นทางสังคม เพราะความรู้เกี่ยวกับการจัดระดับชั้นทางสังคมแต่ละระบบนั้น ช่วยให้นักสังคมวิทยาสามารถค้นหาความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะความสัมพันธ์ของมนุษย์ในแต่ละสังคมได้เป็นอย่างดี

Broom นักสังคมวิทยาชาวตะวันตก กล่าวว่า การจัดระดับชั้นทางสังคมส่วนใหญ่ ขึ้นอยู่กับตำแหน่งหรืออำนาจ ชื่อเสียง เกียรติยศและความมั่งคั่ง แต่สังคมที่พัฒนาแล้วจะจัดสถานภาพของบุคคลตามระดับการศึกษา

เพราะฉะนั้น ความรู้เกี่ยวกับเรื่องการจัดระดับชั้นทางสังคม จึงเป็นเครื่องมือในการศึกษาทางด้านสังคมวิทยาเป็นอย่างดี ส่วนหน่วยที่ใช้ในการศึกษาระบบการจัดระดับชั้นทางสังคมนั้น ได้แก่ **ครอบครัว (Family)** เพราะครอบครัวเป็นหน่วยสังคมหน่วยแรกในการกำหนดการศึกษาขั้นมูลฐานให้แก่มนุษย์ เช่น การกำหนดรูปแบบในการดำรงชีวิต (Style of living) เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม สังคมไม่ได้ประกอบด้วยกลุ่มคนเท่านั้น แต่ยังประกอบไปด้วยชนชั้นต่าง ๆ ซึ่งบางกลุ่มอาจจะจัดอยู่ในระดับสูง บางกลุ่มจัดอยู่ในระดับต่ำ เป็นต้น การจัดระบบชั้น จึงเป็นเรื่องของสังคมมนุษย์ เว้นเสียแต่สังคมแบบล่าหลังเท่านั้นที่ไม่เคยมี “การจัดระบบดังกล่าวนี้”

ความหมายของการจัดระดับชั้นทางสังคม

(The meaning of social Stratification)

คำว่า “การจัดระดับชั้นทางสังคม” (Social Stratification) หมายถึง การแบ่งสมาชิกของสังคมออกเป็น “ลำดับชั้น” (Strata) เพื่อแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างกันของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลในด้านต่าง ๆ เช่น อำนาจ สิทธิพิเศษ และหรือเกียรติยศ เป็นต้น

สำหรับในสหรัฐอเมริกา นักสังคมวิทยา ได้แบ่งระดับชนชั้นไว้ดังนี้ คือ

1. ชั้นสูง (Upper Class)
2. ชั้นกลางค่อนข้างสูง (Upper-middle Class)
3. ชั้นกลางค่อนข้างต่ำ (Lower-middle Class)
4. ชั้นต่ำค่อนข้างสูง (Upper-Lower Class)
5. ชั้นต่ำค่อนข้างต่ำ (Lower-Lower Class)

การเลื่อนชั้นทางสังคม (Social Mobility)

การแบ่งชนชั้นทางสังคม (Social Stratifications)

นักสังคมวิทยาถือว่า คำว่า ชนชั้น เป็นคำที่ใช้กันมานานในปรัชญากรีก โดยศึกษา ลักษณะของจักรวาล อนาซากราส (Anaxagoras) เป็นคนแรกที่อธิบายว่า การศึกษาคณะประกอบ ของสสาร เพื่ออธิบายสรรพสิ่งนั้น เป็นสิ่งที่ไร้ค่า เพราะจักรวาลมีการจัดระบบหรือมีระเบียบอยู่ แล้วต่อมา ปีทาโกราส (Pythagoras) ได้อธิบายว่า การจัดระเบียบของจักรวาลมีลักษณะเป็นสายสัมพันธ์ลดหลั่นกันตามลำดับ กระทั่งถึงยุคของเพลโตและอริสโตเติล จึงได้พูดถึงความไม่เท่าเทียมกัน ในสังคม โดยเพลโตพูดถึงความยุติธรรมในสังคมซึ่งเกิดจากโอกาสที่เท่าเทียมกัน จะทำให้บุคคลสามารถแสดงความรู้ ความสามารถได้ และเพลโตยอมรับว่า บุคคลมีความสามารถไม่เท่าเทียมกัน ความยุติธรรมจึงมิได้ไม่เท่าเทียมกัน โดยได้เสนอชนชั้นทางสังคมไว้ 3 ระดับ คือ

1. ผู้ปกครอง (The Guardians)
2. ทหารหรือนักรบ (Auxiliaries)
3. ผู้ใช้แรงงาน (Workers)

อริสโตเติลมีความเห็นว่า สังคมจะมีระเบียบ กฎเกณฑ์ที่ดีที่สุดนั้น เกิดจากชนชั้นกลาง จำนวนมากซึ่งได้รับการฝึกอบรมเฉพาะเหตุผลทางจริยธรรม (Ethics)

อย่างไรก็ตาม นักสังคมวิทยาได้กล่าวต่อไปอีกว่า ในทุก ๆ สังคมจะพบว่ามีความไม่เท่าเทียมกัน ในการแบ่งอำนาจเกียรติยศศักดิ์ศรีและทรัพย์สินสมบัติ บางกลุ่มเกือบไม่มีบางกลุ่มอยู่ระหว่างกลางของการจัดช่วงชั้น หรือตำแหน่งของชุมชน คนบางกลุ่มมีอำนาจ ทรัพย์สินสมบัติและเกียรติยศสูง บางกลุ่มไม่มีหรือสถานภาพต่ำ นักสังคมวิทยาได้ศึกษาระบบชนชั้น ความแตกต่างของคนในสังคม บางกลุ่มไม่สามารถเปลี่ยนฐานะได้ บางกลุ่มสามารถเปลี่ยนฐานะได้ จึงประจักษ์ว่า ตำแหน่งฐานะในระบบชนชั้น มีผลกระทบต่อคน ตั้งแต่เกิดจนตาย

อย่างไรก็ดี นักสังคมวิทยายังได้กล่าวต่อไปอีกว่าในสหรัฐอเมริกา การเข้าโรงเรียน ระบบการเลือกตั้งเป็นต้น มีระบบชนชั้นหลายอย่าง ที่ขึ้นอยู่กับทรัพย์สินสมบัติ อำนาจทางการเมือง ข้อบัญญัติทางศาสนา เชื้อชาติ ภาษา เกียรติยศ ชื่อเสียง ดังนั้น เขาจึง ได้แบ่งระบบชนชั้นออกเป็น 4 อย่างคือ

1. ระบบทาส (The slave system) หมายถึง บุคคลที่ถูกบังคับให้ผูกพันอยู่กับกลุ่มชนที่แข็งแกร่งกว่า และถูกถือว่าเป็นสมบัติของเจ้าของ คุณลักษณะที่สำคัญของความเป็นทาส ก็คือว่า ทาส ต้องอยู่ภายใต้เจ้าของ ของผู้มีสิทธิอำนาจเหนือตน แม้การสมรสของทาส ก็ถือว่าเจ้าของทาสเป็นผู้มีสิทธิสามารถจะให้เลิกเมื่อไรก็ได้ สมาชิกของทาสไม่มีอำนาจ ไม่มีสิทธิของความเป็นพลเมืองตามประวัติศาสตร์ รากฐานทางเศรษฐกิจของกรีก เอเธนส์ อาณาจักรโรม และก่อนสงครามพลเรือนอเมริกาได้ขึ้นอยู่กับเรื่องทาส

2. **ระบบชนชั้นวรรณะ** (The caste system) ได้แก่ ระบบชนชั้นวรรณะที่เป็นช่วงชั้นของสังคมปิด ความเป็นสมาชิกเป็นโดยการเกิด และต่อเนื่องตลอดไป ระบบนี้จะเห็นตัวอย่างได้ในสังคมอินเดีย ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันในทุกสังคมย่อมมีตำแหน่งสถานภาพแน่นอนอยู่ 2 อย่าง คือ
 - (1) **สถานภาพที่ได้มาโดยกำเนิด** หมายถึง สถานภาพที่อยู่บนรากฐานทางชีววิทยา หรือสรีรเวทศาสตร์ ชาว ดำ เพศชาย - หญิง เป็นต้น
 - (2) **สถานภาพที่ได้มาภายหลัง** หมายถึง สถานภาพทางการสมรส นักเรียน นักศึกษา ข้าราชการระดับต่าง ๆ และนักบวช เป็นต้น

3. **ระบบศักดินา** (The Estate system) หมายถึง ระบบที่แบ่งชนชั้นเปิดมากกว่าทาส และวรรณะเกิดขึ้นในยุค ศักดินายุโรป เราจะเห็นได้ในประเทศ อาหรับและอเมริกาใต้ ซึ่งมีขุนนาง (Aristocracy) โดยทางกรรมพันธุ์ (Heredity) ระบบวรรณะในอินเดีย แบ่งงานตามหน้าที่คือ ทางศาสนา ทางทหาร ทางเศรษฐกิจ การเกษตรและกรรมกร ถือว่าเป็นการแบ่งอาชีพทางชนชั้น โดยการเกิดระบบศักดินาประชาชนผู้มีสถานภาพต่ำมีพันธะติดอยู่กับที่ดินและถูกแลกเปลี่ยนจากเจ้าของหนึ่ง ไปยังเจ้าของอื่นอีก ส่วนชนชั้นปกครองมักได้รับอภิสิทธิ์โดยชาติกำเนิด

4. **ระบบชนชั้น** (The Class system) หมายถึง ระบบการแบ่งตามผลผลิตทางเศรษฐกิจ ในด้านการเกษตร แรงงานมนุษย์ และที่ดินซึ่งมีทรัพยากร ชนชั้นโดยทั่วไปมักจะเกี่ยวกับเศรษฐกิจอุตสาหกรรมในสิ่งที่มีเครื่องจักรและเทคโนโลยี ซึ่งมีบทบาทมากกว่าแรงงานมนุษย์ เราอาจศึกษาฐานะตำแหน่งทางสังคมได้ดังนี้
 - ชนชั้นต่ำ
 - ชนชั้นกลาง
 - ชนชั้นสูง

การศึกษาเกี่ยวกับชนชั้น

จากผลการศึกษาเกี่ยวกับชนชั้นทั้งในสังคมตะวันออก และตะวันตก สามารถแบ่งผลการวิจัยชนชั้นเป็นประเภท ต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. **ฐานันดร (Estates)** ในสังคมตะวันตกมีการจัดชนชั้น องค์การและสถาบันหลายรูปแบบ เช่นการจัดระบบฐานันดร ระบบวรรณะ (Caste system) และระบบชนชั้น (Class System) ระบบฐานันดรในสมัยศักดินานั้นตรงกับยุคกลางในสังคมตะวันตก ซึ่งประกอบด้วย
 1. **พระ (Clergy) จัดเป็นฐานันดรที่ 1** (The First Estate)
 2. **ขุนนาง (Nobility) เป็นฐานันดรที่ 2** (The Second Estate)

3. สามัญชน (General people) เป็นฐานันดรที่ 3

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรชาวอังกฤษท่านหนึ่ง ชื่อเอ็ดมันด์ เบิร์ค (Edmund Burke) ได้บัญญัติศัพท์ว่า “ฐานันดรที่ 4” ขึ้นเนื่องจากขณะที่เอ็ดมันด์ กำลังอภิปรายอยู่ในสภาสามัญชน ได้เหลือบมองไปพบบรรดาผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์กำลังนั่งจดข่าวอยู่ จึงกล่าวขึ้นว่า “ขณะที่เรากำลังอภิปรายกันอยู่นี้ พวกฐานันดรที่ 4 กำลังสนใจพวกเรามาก” ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา หนังสือพิมพ์ก็เลยได้ชื่อว่าเป็นฐานันดรที่ 4 (The Fourth Estate)

นอกจากนั้นแล้ว คาร์ล มาร์กซ์ (Karl marx) ยังได้กล่าวถึงชนชั้น 6 ประเภทตามระบบฐานันดรในยุคกลางต่อไปอีกกล่าว คือ

1. เจ้าของที่ดิน (Feudal Lord)
2. ขุนนาง (Vassals)
3. พ่อค้า (Guild Masters)
4. ช่างรายวัน (Journeyman)
5. เด็กฝึกงาน (Apprentice)
6. ไพร่ (Serf)

2. ระบบวรรณะ (Caste System) หมายถึง ระบบวรรณะที่เกิดขึ้น เพราะลัทธิการล่าอาณานิคม ผลจากการปฏิวัติ อุตสาหกรรมและลัทธิทุนนิยม (Capitalism) ในสังคมตะวันตกทำให้เกิดการจัดชนชั้นทางสังคมแบบระบบวรรณะขึ้น เพราะมีการแบ่งแยกผิวและเพศ ตลอดจนอาชีพกันอย่างเด่นชัด โดยเฉพาะในช่วงปีคริสต์ศตวรรษที่ 18 และที่ 19 ส่วนระบบวรรณะในอินเดียนั้นเป็นวัฒนธรรมที่มีลักษณะเด่นมาแล้วหลายศตวรรษ

3. ระบบชนชั้น (Class System) ได้แก่ ระบบชนชั้นซึ่งเป็นการพยายามที่จะผสมผสานความบกพร่องของระบบฐานันดร กับระบบวรรณะในคริสต์ศตวรรษที่ 19 และที่ 20 ระบบชนชั้นเป็นแนวคิดที่เป็นแบบอุดมคติ (Ideal) ระบบชนชั้นนั้น มีข้อสมมติฐานว่า “ฐานะของบุคคลแต่ละชนชั้นขึ้นอยู่กับความสามารถของบุคคล” หากใช้เกิดขึ้นโดยกำเนิดเหมือนระบบวรรณะนั้นไม่

องค์ประกอบของชนชั้น

นักสังคมวิทยา ได้แบ่งองค์ประกอบของชนชั้นออกเป็น 4 อย่างคือ

1. ความแตกต่างทางสังคม (Social Difference)
2. ตำแหน่งหน้าที่ (Ranking)
3. การประเมินค่า (Evaluations)
4. รางวัลหรือค่าตอบแทน (Reward)

ดังนั้น เราอาจกล่าวสรุปได้ว่า การศึกษาชนชั้นทางสังคมเป็นการศึกษาความแตกต่างที่

เกิดขึ้นในสังคมแนวความคิดดังกล่าวนี้ได้รับการสนับสนุนจากทฤษฎีชนชั้นหลายทฤษฎีการจัดชนชั้นทางสังคมเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง เช่น การเลื่อนชนชั้นทางสังคม เป็นต้น ความต้องการเลื่อนชั้นทางสังคมทำให้เกิดจิตสำนึกของชนชั้น นักวิชาการทางสังคมวิทยาบางคนถึงกับกล่าวว่า “ความตึงเครียดในสังคมเกิดจากความไม่เท่าเทียมกันระหว่างชนชั้น”

ลักษณะสังคมปัจจุบัน

นักสังคมวิทยา ได้แบ่งลักษณะของสังคมในปัจจุบันออกเป็น 2 ลักษณะ กล่าวคือ

1. **สังคมเปิด (Open Society)** ได้แก่ สังคมที่เปิดโอกาสให้ทุกคนแสดงความสามารถเพื่อเลื่อนระดับฐานะหรือคุณภาพชีวิตของคน สังคมดังกล่าวนี้มีอยู่ในประเทศที่พัฒนาแล้วหรือกำลังพัฒนา เช่น ญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา ไทย มาเลเซีย และอินโดนีเซีย เป็นต้น นอกจากนั้นแล้ว นักสังคมวิทยายังได้กล่าวถึงสังคมเปิดต่อไปอีกว่า สังคมเปิด หมายถึง สังคมแห่งความเสมอภาคหรือเท่าเทียมกันในทุกด้านเช่น ชาวนากลายเป็นนายกรัฐมนตรี หรือคนจนกลายเป็นคนรวยอาศัยความรู้ความสามารถของตัวเอง และในทางกลับกัน นายกรัฐมนตรีตกอันดับมาเป็นชาวนาหรือ คนรวยกลายเป็นคนจนเหล่านี้ เป็นต้นปรากฏอยู่ในสังคมปัจจุบัน

2. **สังคมปิด (Closed Society)** ได้แก่ สังคมที่ปิดกั้นความสามารถของคนในสังคม เช่น ระบบสังคมอินเดีย เป็นต้น นอกจากนั้นแล้ว สังคมปิด นักสังคมวิทยายังกล่าวต่อไปว่า สังคมปิด หมายถึง สังคมแห่งความไม่เสมอภาค หรือสังคมแห่งการกดขี่ ไม่ได้มีความเท่าเทียมกัน ไม่เปิดโอกาสให้กันและกันพัฒนาตนเอง เช่น ชาวนาเป็นกรรมกรในกรุงเทพฯ ชาวนามาเป็นชาไร่ เป็นต้น ปรากฏอยู่ในสังคมทุกวันนี้ และในสังคมดั้งเดิม เช่น สังคมวรรณะของอินเดีย

กล่าวโดยสรุป สังคมเปิด คือ สังคมชนชั้น สังคมปิด คือ สังคมวรรณะ